
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

צבא וביטחון במשפט הישראלי - סוגיות נבחרות - 62624

תאריך עדכון אחרון 04-09-2022

3 HU Credits:

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: משפטים

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): אלוף (מיל.) דן עפרוני

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: Dan.Efrony@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס:

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

הקורס יעסוק בסוגיות נבחרות בתחומי הצבא והבטחון במשפט הישראלי מתוך הרשימה שלהלן: ההסדרה המשפטית של פעילות הצבא ובהשוואה לגופים אחרים במערכת הבטחון; סוגית האחריות והכפיפות לדרג המדיני; מאפייניו של מערכת המשפט הצבאית; האכיפה בתחום הפלילי למול המשמעת ובהשוואה למערכות מקבילות במגזר האזרחי; השפעת חוקי היסוד על עיצוב מדיניות משפטית בנושאים שונים, לרבות זכויות המשרתים; האכיפה בנושא הטרדות מיניות; חובת הציות וחריג הפקודה הבלתי חוקית בעליל; האכיפה והייעוץ המשפטי בהקשר המבצעי ובראי המשפט הבינלאומי והמשפט הישראלי; הצנזורה הצבאית, מאפייניה והאם מוצדק להמשיך לקיימה במתכונת הקיימת; דיני התפיסה הלוחמתית, כפי שמיושמים ביהודה ושומרון, להבדיל מעזה, ובדגש על צעדים מינהליים כמו גירוש, הריסת בתים, מעצרים מינהליים ועוד. רשימת הסוגיות פתוחה ואינה מחייבת במובן זה שאין יומרה להקיף את כל הסוגיות שנמנו, ואפשר שנדון גם בסוגיות, שאין נכללות ברשימה, אך עלו לשיח הציבורי במהלך הקורס, לרוב בעקבות אירועים "חדשותיים" ואקטואליים.

מטרות הקורס:

מתן הזדמנות לסטודנטים לצבור ידע ממקור ראשון על ההיבטים המשפטיים של סוגיות ספציפיות של צבא וביטחון לאומי וכאלה הנוגעים ליחסי - צבא - חברה וממשלה. הדגשת שיקולים רלוונטיים שיש לקחת בחשבון בתהליך קבלת ההחלטות, ולעודד את הסטודנטים לחשוב באופן יצירתי ובקורתי, להעלות ספקות ולשקול שינויים מומלצים בכל נושא שנדון.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

בסיומו של הקורס הסטודנטים יכירו ויזהו את :

- ההסדרה החוקית של פעילות הצבא בישראל וכן גופי הבטחון האחרים.
- מאפייניו של המערכת המשפטית בצבא, לרבות המדיניות המשפטית הנוהגת בנושאים שונים תוך איזון מתמיד בין הצורך הבטחוני ובין הצורך בהגנה על זכויות אדם.
- מאפייניו של מערכת הייעוץ המשפטי והאכיפה בצה"ל בימי שלום ובמלחמה, והאם הדברים גם עולים בקנה אחד עם דרישות הדין הבינלאומי.
- דיני התפיסה הלוחמתית ואפשרויות השימוש בצעדים מינהליים כלפי 'תושבים מוגנים' ביהודה ושומרון, דוגמת הריסת בתים, גירוש, מעצר מינהלי.
- פערים והמלצות לשינויים בנושאים שונים שידונו.

דרישות נוכחות (%) :

בהתאם לתקנון הפקולטה.

שיטת ההוראה בקורס: הרצאות ודיונים בכתה בסיוע מצגות המועלות למודל טרם השיעור. הצגת מטלות רשות ע"י סטודנטים (ציון מיטיב).

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

- המסגרת המשפטית של ארגוני הביטחון ומתכונת הכפיפות לדרג המדיני.
- מאפייני מערכת המשפט בצבא - פלילים ומשמעת (דין פלילי, דין משמעתי, חובת הציות ועוד)
- כלי החקירה בצבא וחיסיון התחקיר.
- האכיפה בהקשרים של הטרדות מיניות.
- היעוץ המשפטי והאכיפה בהקשרים מבצעיים ובראי המשפט הישראלי והבינלאומי. (המלצות דו"חות טירקל וצ'חנובר)
- תפיסה לוחמתית באיו"ש - צעדים מינהליים, גירוש, הריסת בתים, מעצר מינהלי, החזקת גופות כקלפי מיקוח.
- הצנזורה הצבאית.

חומר חובה לקריאה:

סילבוס - צבא ובטחון במשפט הישראלי - סוגיות נבחרות - תשפג.

* (הפריטים לקריאת חובה יועברו לקראת כל שיעור באמצעות המודול)

- מערכת הבטחון - הבסיס המשפטי, ייעוד, ממלכתיות, ותיחום סמכויות בין הדרג המדיני והדרג הביצועי.
פקודת סדרי השלטון והמשפט תש"ח - 1948, סעיף 18 (ייעוד פעולות הצבא)
פקודת הקמת צבא הגנה לישראל - התש"ח - 1948
חוק יסוד: הצבא, תשל"ו - 1976
חוק שירות בטחון - [נוסח משולב], התשמ"ו-1986 - שירות מחוץ למסגרת צה"ל - השרות המוכר - סעיף 26 א)
חוק המילואים - תשס"ח 2008
חוק המטה לבטחון לאומי - תשס"ח - 2008 - ס' 2, 6
חוק שירות הבטחון הכללי - תשס"ב - 2002 - סעיף 7
פקודת המשטרה - תשל"א - 1971 - סעיף 3
חוק-יסוד: הממשלה - ס' 31, 32, 40, ו- (תיקון מס' 6), ס"ח התשע"ח 636, (תיקון מס' 7) ס"ח התשע"ח 900.
חוק הממשלה - תשס"א - 2001 - ס' 6 ו- (תיקון מס' 12) התשע"ח-2018, ס"ח 637
בג"ץ 7455/05 הפורום המשפטי למען א"י נ' ממשלת ישראל, פ"ד נט (2) 905 (2005). - רציו
בג"ץ 5128/94 פדרמן נ' שר המשטרה, פ"ד מח (5) 647 (1995) - רציו
בג"ץ 390/79 דויקאט נ' ממשלת ישראל, פ"ד לד (1) 1, עמודים 7-8 (1979).
בג"ץ 6204/06 ד"ר יוסי ביילין נ' ראש ממשלת ישראל - רציו
בג"ץ 4191/16 שרון דולב נ' רה"מ - רציו
בג"ץ 1785/17 מיכל הרמתי נ' הרמטכ"ל
מרדכי קרמניצר ואריאל בנדור חוק יסוד: הצבא 13 (יצחק זמיר, 2000)
מערכת המשפט הצבאית והשפעת חוקי יסוד
חש"צ (חוק השיפוט הצבאי התשט"ו - 1955) - סעיפים 2א, 13-15, 177-187, 440ט' (רשות ערעור לעליון), 3-442 (הקלה בעונש) סעיף 404 - 405 (לענין הרישום המופחת)
תיקון מס' 66 לחוק סדר הדין הפלילי (נוסח משולב) - 1982 - ההסדר המותנה שהיווה מודל לצה"ל.
חוק יסד כבוד האדם וחירותו - סעיפים 8-9
חוק שירות הבטחון הכללי - סעיף 18 (סייג ייחודי לאחריות פלילית)
בג"ץ 6055/95 שגיא צמח נ' שר הבטחון, פ"ד נג (5), 241 (1995). - רציו.

בש"פ 3513/95 שרגאי נ' התובע הצבאי, פרקליטות חיל האוויר פ"ד נא (2) 686 (1997).
בג"ץ 5000/95 ברטל ואח' נ' הפרקליט הצבאי הראשי ואח' פ"ד מט (5) 64 (1995) - רציו
בג"ץ מס' 4541/94 אלס מילר נגד שר הביטחון ואח' פ"ד מט (4) 94 - רציו ועמ' 140-141.

הדין המשמעתי וכלים פיקודיים (בשגרה, אימונים ומבצע)

חש"צ - סעיפים 136, 159, 159א, 168א-ג, 170, 202, 203, 216
הוראת פיקוד עליון - 03.0226 - השעייה והדחה.
פ"מ - 33.0333 - נזיפה פיקודית
הוראת פיקוד עליון - 03.0501 - שירות הקבע בצה"ל - רק בעניין התרת התחייבות - סעיף 45 ה-ז וכן
סעיף 53
חוק שירות המדינה (משמעת), תשכ"ג-1963, סעיפים 2, 3א, 6, 17-25, 29, 31, 34, 34א
צו שירות המדינה (משמעת) (שירות הביטחון הכללי והמוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים), תשל"ט
חוק המשטרה - התשס"ו - 2006, סימן ב'ג'
בג"ץ 266/05 פילנט נ' סגן הפרקליט הצבאי, פ"ד נט (4) 707 (2005). - רציו
בג"ץ 106/01 מועד נ' האלוף שי אביטל, פ"ד נו (2) 145 (2001)
ע/123/02 אל"ם ש.י. נ' התובע הצבאי הראשי (לא פורסם, 17.3.2004), אתר נבו.
בג"ץ 4550/94 אישה נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מט (5) 859 (1994).
בג"ץ 6745/19 לובטון ואח' נ' הפצ"ר ואח' + עמ"מ 1534/21 ראש המטה הכללי נ' גלעד פרנקן-
רציו וכן החלק בפסק הדין העוסק בדחיית ערעור הרמטכ"ל.

האכיפה בהקשרן של הטרדות מיניות
פ"מ 33.0145 - איסור על פגיעה על רקע מיני
הוראת פיקוד עליון - שירות הקבע בצה"ל - 03.0501 רק נושא התרת התחייבות - סעי' 45 ה-ז וסעי'
53
עש"מ 1928/00 מדינת ישראל נ' עמוס ברוכין, פ"ד נד (3) 694 (2000). רציו + פסקאות 5, 9-12
בג"ץ 1284/99 פלונית נ' ראש המטה הכללי, פ"ד מג (2) 62 (1999).
מ/6/16 התובע הצבאי הראשי נ' תא"ל א' ב'
מ/2/15 התובע הצבאי הראשי נ' סא"ל ל' ח'
מ/2/14 התובע הצבאי הראשי נ' אל"ם א' א'

כלי החקירה הנוהגים בצה"ל

חש"צ - סעיפים 251-252, 537-540
פ"מ 33.0304 - קב"ד וחקירת מצ"ח - סעיפים 4, 39, 59-60, 63, 65
הוראת פיקוד עליון - 02.0715 - ועדות חקירה
צו השיפוט הצבאי (קביעת גוף ציבורי), התשנ"ט
הוראת פיקוד עליון - 2.0702 - תחקיר שחל עליו חיסיון
בג"ץ 6208/96 מור חיים נ' צבא ההגנה לישראל, פ"ד נב (3) 835 (1998)-רציו
ב"ש/42/03 התובע הצבאי הראשי נ' סמל בנימין פדאור 04 (19) 230 (2003).
בג"ץ 9197/06 איריס יחיא נ' ראש המטה הכללי (לא פורסם), (10.12.2007) - רציו
בג"ץ 2366/05 עטווה אלנברי נ' ראש המטה הכללי (לא פורסם), (29.06.2008) - רציו.
בש"פ 6883/15 פלוני נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 07.12.2015).
רע"א 4916/18 פלונית ואח' נ' מדינת ישראל ומשרד הבריאות - פסקאות 11-12 בלבד.
ע/06/09 - 08 רב"ט א. אדרי נ' התובע הצבאי הראשי - (ברור/תחקיר צבאי שלא חל עליו חיסיון)
מרכז (מחוזי) 182/16 התובע הצבאי נ' אלאור אזריה הכרעת הדין - עמ' 83-85 - פסקאות

261-267 (תחקיר , עמ' 86-88 - פסקאות 270-277 (ברור/תחקיר צבאי שלא חל עליו חיסיון)

חובת הציות

חוק השיפוט הצבאי , התשט"ו - 1955 - סעיפים 122-125
חוק העונשין - סעיף 34 יג
ע/283-279/58 עופר נ' תצ"ר [הערעור בפרשת כפר קאסם], פסקים עליונים מד 413-408, 362
בג"ץ 425/89 צופאן נ' הפרקליט הצבאי הראשי, פ"ד מג(4) 718 (1989).
בג"ץ 7195/08 אשרף אבו רחמה נ' תא"ל אביחי מנדלבלית הפרקליט הצבאי, פ"ד סג(2) 325
(2009). רציו + פסקאות 35-45, 48-51, 72-74
מרדכי קרמניצר "הגנת הצידוק בשל ציות לפקודות בלתי חוקיות" (תקציר סימפוזיון), משפטים כ 591
(תשנ"א).
ז' בורר , "ברור וגלוי? כיצד יזהה חייל פקודה בלתי חוקית בעליל", משפט וצבא י"ז 351 (תשס"ד).

ייעוץ משפטי ואכיפה בהקשר מבצעי

1. בראי המשפט הישראלי
חוק השיפוט הצבאי - 539א
פ"מ 33.0304 - סעיפים 59-60
הנחיות יועמ"ש לממשלה - האפשרות להשיג על החלטות הפצ"ר בנושאים קונקרטיים.
4.5000 - (זכות השגה בתיקי תאונות קטלניות)
4.5003 - (זכות השגה לגבי אירועים בהם נהרג אדם לכאורה כתוצאה מהפרה חמורה של דיני
המלחמה המחייבים - בעקבות המלצות טירקל-צ'חנובר)
בג"ץ 4550/94 אישה נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מט(5) 859 (1994).
בג"ץ 2702/97 פלונים נ' שר הביטחון , פ"ד נג(4) 97 (1999).
בג"ץ 1782/19 סמי כוסבא ואח' נ' היועמ"ש לממשלה ואח'
בג"ץ 7195/08 אשרף אבו רחמה נ' תא"ל אביחי מנדלבלית הפרקליט הצבאי, פ"ד סג(2) 325
(2009). רציו + פסקאות 35-45, 48-51, 72-74
בג"ץ 425/89 צופאן נ' הפרקליט הצבאי הראשי, פ"ד מג(4) 718 (1989) רציו

2. בראי המשפט הבינלאומי
סעיף 82 לפרוטוקול ה-1, אמנת ז'נבה הרביעית משנת 1977
אמנת רומא - סעיפים 2, 8, 17, 53.
דו"ח ועדת טירקל (2013) חלק שני - 284 - 317, 292 - 321
דו"ח ועדת צ'חנובר - הצוות לבחינה וליישום המלצות טירקל, דגש מיוחד על המלצה 5 (כינון מנגנון
הברור המטכ"לי)
הנחיית יועמ"ש לממשלה - 09.1002 - בעניין מעמד הפצ"ר וקווי המימשק עם היועמ"ש לממשלה .
בג"ץ 9594/03 - בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים ואח' נ' הפצ"ר ("בג"ץ
מדיניות החקירות")
בג"ץ 3799/02 עדאלה נ' אלוף פיקוד מרכז בצה"ל, פ"ד ס(3) 67 (2005) (נוהל שכן/אזהרה
מוקדמת) - רציו
בג"ץ 769/02 הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל, פ"ד סב(1) 507 (2006). (סיכול
ממוקד - בדיקה בדיעבד)
בג"ץ 4764/04 רופאים לזכויות האדם נ' מפקד כוחות צה"ל בעזה, פ"ד נח(5) 385, פס' 7 -
12 לפסק דינו של הנשיא ברק, פסק דינה של השופטת בייניש (2004)

בג"ץ 3003/18 יש דין ואח' נ' ראש המטה הכללי ואח' - (הוראות הפתיחה באש בגזרת עזה) - רציו .

תפיסה לוחמתית באיו"ש

אמנה בדבר הדינים והמנהגים של המלחמה ביבשה, לרבות תקנות בקשר לדיני ומנהגי המלחמה ביבשה (האג), בדגש על סעיפים 23, 42 - 56 (1907).

אמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, בדגש על סעי' 46-78 (1949).

בג"ץ 393/82 ג'מעית אסכאן אלמעלמון אלתעאווניה אלמחדודה אלמסאוליה נ' מפקד כוחות צה"ל
באזור יהודה והשומרון, פד לז(4) 785 (1983). פסקאות - 10-13, 17-30, 32-34

בג"ץ 2056/04 מועצת הכפר בית סוריק ואח' נ' ממשלת ישראל, פ"ד נח(5) 807 (2004) - רציו.
בג"ץ 4764/04 רופאים לזכויות האדם נ' מפקד כוחות צה"ל בעזה, פ"ד נח(5) 385, פס" 7 - 12

לפסק דינו של הנשיא ברק, פסק דינה של השופטת בייניש (2004)

בג"ץ 9132/07 אל בסיוני נגד ראש הממשלה ושר הבטחון - רציו

1. הריסת בתי מחבלים

תקנות 23 (G), 46 לתקנות האג, סעיפים 33, 53 לאמנת ג'נבה הרביעית.

תקנות 119-120 לתקנות ההגנה שעת חירום (1945)

עמיחי כהן, גיא הרפז, "הריסת בתים בבקורת בג"ץ. יש (בית) שופטים בירושלים" משפט וממשל, יט תשעח, 43

בג"ץ 434/79 סחוויל נ' מפקד אזור יהודה ושומרון פ"ד לד 464

בג"ץ 7733/04 עלי נ' נאסר נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית

בג"ץ 8091/14 המוקד להגנת הפרט נ' שר הבטחון ואח'

דנג"ץ 360/15 המוקד להגנת הפרט נ' שר הבטחון

דג"ץ 5924/20 המפקד הצבאי ביהודה ושומרון ואח' נ. אבו בכר ואח'

בג"ץ 1125/16. חמד מרעי נ' מפקד כוחות הצבא בגדה המערבית (לא פורסם, 31.03.2016) - רציו

בג"ץ 7220/15, דועאָא עליוה נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית (לא פורסם),

117- (01.12.2015

בגץ 7040/15 פדל מוסטפא פדל חמאד נ' המפקד הצבאי באזור הגדה המערבית - רצין

בגז 1629/16 זײַאד עאמר נ מפקד כוחות צה״ל רא״ן ״שׁ = רצ״ן

בגז' 8886/18 עלי' ג' בארין ואח' נ' נמפקד הצבאי ואח'

2. גירוש (העברת אוכלוסיה) וחלופת תיחום המגורים

סעיפים 78, 49 לאמנת ג'נבה

סעיף 8 (2) (b) לאמנת רומא

בג"ץ 97/79 אבו עוואד נ' מפקד אזור יהודה ושומרון, פ"ד לג(3), 309

בג"ץ 785/87 עבד אל נצר אל עזיז עבד אל עפו נ' מפקד הכוחות בגדה המערבית, מב(2) 4 (1988).

בג"ץ 5973/92 האגודה לזכויות האזרח ואח' ' שר הבטחון ואח' פ"ד מז (1) 267 – רציו

בג"ץ 7015/02 עג'ורי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד נו (6) 352 (2002).

3. מעצרים מינהליים

חוק סמכויות שעת חירום (מעצרים), תשל"ט-1979

חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים - 2002

אמנת ג'נבה - ס' 78

צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 1651), התש"ע-2009, פרק ט' - מעצרים מנהליים
דנ"א 7048/97 פלונים נ' שר הביטחון (מעצר מינהלי לצרכי מיקוח), פ"ד נד (1) 721 - רציו
בג"ץ 11026/05 פלוני נ' מפקד כוחות צה"ל
4. החזקת גופות מחבלים כקלפי מיקוח

תקנות ההגנה (שעת חרום) 1945 - תקנה 133(3)
חוק המאבק בטרור - התשע"ו - 2016 סעיפים 70א ו-70ב.
בג"ץ 4466/16 מחמד עליאן ואח' נ. מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואח'
דנ"א 10190/17 מפקד כוחות צה"ל ביהודה ושומרון ואח' נ. מחמד עליאן ואח', פ"ד נד (1) 721 -
רציו
דנ"א 7048/97 פלונים נ' שר הביטחון, פ"ד נד (1) 721 - רציו

הצנזורה הצבאית
תקנות ההגנה (שעת חרום) 1945 - חלק ח' תקנות - 86-101
חוק בתי המשפט - סעיף 70(ה) - צו איסור פרסום
חוק השב"כ - סעיף 7א, ב (1), 19
בג"ץ 680/88 שניצר ואח' נ' הצנזור צבאי הראשי, פ"ד מב (4) 617 - ניתן להסתפק ברציו
בג"ץ 234/84 "חדשות" בע"מ ואח' נ' שר הביטחון ואח, פד לח (2) 477 - ניתן להסתפק ברציו
הועדה לענייני צנזורה - נוהל
סימה ואקנין - גיל - הצנזורה בישראל - התאמת דגם הצנזורה והתשתית החוקית לנורמה הנוהגת
בישראל, משפט וצבא 21 (א) | התשע"ה - 2015 עמ' 69. 114-99, 140-152.
ד"ר תהילה שוורץ אלטשולר וגיא לוריא - צנזורה וסודות ביטחוניים בעידן הדיגיטלי - מחקר מדיניות
113 - המכון הישראלי לדמוקרטיה - 2016 פרק ההמלצות - 81 - 106
איתמר ב"ר - הרשות נתונה, אבל לאף אחד לא אכפת <https://www.the7eye.org.il/419412>
(נתונים על פעילות הצנזורה, לרבות נתונים על ההסתייעות בוועדה לענייני צנזורה)

חומר לקריאה נוספת:

יועבר דרך המודול, לפני כל שיעור בהתאם לסוגיות שיידונו, לרבות סוגיות אקטואליות שעולות בשיח
הציבורי.

מרכיבי הציון הסופי :

מידע נוסף / הערות:
עד 5 נקודות מיטיב על השתתפות

עד 5 נקודות מיטיב על מטלה שתוצג בשיעור.

בחינה בחומר פתוח.